

L

SEJM WALNY PIOTRKOWSKI 1542 R.

WSTĘP

W październiku 1541 r. Zygmunt I zwołał kolejny sejm walny do Piotrkowa na najbliższe święto Trzech Króli (6 stycznia 1542 r.)¹. Uniwersały i inne listy sejmowe zostały wystawione w Wilnie, gdzie król przebywał od maja 1540 r.² W grudniu 1541 r., w związku z panującą w Piotrkowie zarazą, otwarcie sejmku przesunięto na niedzielę *Reminiscere* (5 marca 1542 r.)³. Sejmiki przedsejmowe odbyły się w końcu 1541 r.⁴

Król, jak się wydaje, nie przewidywał swego udziału w sejmie. Jeszcze w listopadzie 1541 r. wyznaczył swoich legatów na sejm w osobach kasztelana lubelskiego Bernarda Maciejowskiego i kanonika krakowskiego Andrzeja Czarnkowskiego, sekretarza królewskiego⁵. W legacji datowanej 25 listopada jako przyczynę podał swoją chorobę oraz konieczność zajęcia się pilnymi sprawami Wielkiego Księstwa Litewskiego⁶. Tym samym sukcesy tureckie na Węgrzech (zdobycie Budy w 1541 r. przez Solimana) zepchnięte zostały na plan dalszy i stało się wiadome, że nie zostanie udzielona pomoc Izabelli Jagiellonce oraz Janowi Zapolyi, wypartym do Siedmiogrodu.

Sejm rozpoczął się bez opóźnienia⁷. Obrady przebiegały względnie spokojnie pod dyktando stronnictwa królowej Bony, głównie arcybiskupa gnieźnieńskiego Piotra Gamrata i marszałka wielkiego koronnego Piotra Kmity. Posłowie przedłożyli postulaty egzekucyjne. Senat zaaprobował niektóre z nich, inne zaś zadecydował przesłać królowi. Uchwalono zwyczajny podatek wiardunkowy (12 groszy z łana chłopskiego) oraz czopowe. Zamknięcie sejmku nastąpiło najprawdopodobniej 26 marca 1542 r.⁸

Zakończywszy obrady, senat przygotował pisemne posłanie (legację) do króla, zawierające szczegółowo przedstawione wyniki debat sejmowych⁹. W pierwszej części zamieszczono wspólne postulaty senatu i izby. Poruszano w nich między innymi problemy egzekucji praw, unii z Wielkim Księstwem Litewskim, inkorporacji Prus Królewskich, Oświęcimia i Zatora, apelacji sądowych z Prus Książęcych. Żądano zdecydowanie usunięcia z Korony złej monety, zamknięcia dróg na Śląsk i Węgry oraz wprowadzenia czasowego zakazu zaciągania się do służby wojskowej

¹ W. Konopczyński, *Chronologia sejmów*, nr 52, s. 138. O sejmie tym zob. A. Dembińska, *Zygmunt I*, s. 200–215.

² B. Jagiell., ms. 6561, s. 10-12, MK, *Libri legationum* 9, k. 152-158.

³ MK LL 9, k. 101. MK2, t. 63, s. 19 (por. też MRPS, cz. IV, vol. 3, nr 20684, s. 172). W. Konopczyński, *Chronologia sejmów*, podaje mylnie datę 6 marca. Por. też A. Dembińska, *Zygmunt I*, s. 200.

⁴ Por. MK LL 9, k. 164.

⁵ A. Dembińska, *Zygmunt I*, s. 201.

⁶ Tekst legacji króla do sejmku w B. Jagiell., ms. 6561, s. 25–37.

⁷ W. Konopczyński, *Chronologia sejmów*, nr 52, s. 138, podaje datę 6 marca.

⁸ A. Dembińska sądzi, iż obrady sejmowe zakończyły się około 20 marca 1542 r., kiedy zapadła konkluzja co do głównych punktów debat (*Zygmunt I*, s. 202). Rozwiązanie sejmku nastąpiło z pewnością kilka dni później (por. MK LL 10, k. 203–205; B. Jagiell., ms. 6561, s. 169, 170). Według W. Konopczyńskiego, *Chronologia sejmów*, zakończenie nastąpiło 26 marca 1542 r.

⁹ Tekst legacji znajduje się w MK LL 10, k. 214–223, a także w Tomicjanach (B. Jagiell., ms. 6561). Jej treść omawia A. Dembińska, *Zygmunt I*, s. 202–215.

za granicą. Druga część zawierała wyłącznie postulaty poselskie, które senat, nie zajmując wyraźnego stanowiska, przedstawił królowi. Była w nich mowa między innymi o zakazie apelacji do Rzymu, skłonieniu duchowieństwa do wspólnego ze szlachtą uchwalania podatków na sejmie walnym, ponownej rewizji Korektury praw z 1532 r. Szlachta domagała się, by na najbliższym sejmie podskarbi zdał sprawę z gospodarki sumami podatkowymi, a także, aby przed kolejnym sejmem dokonano egzekucji wszystkich statutów (*omnium statutorum executio facta sit, ante proxima futura comitia*). Powyższe postanie przedłożyło królowi czteroosobowe poselstwo sejmowe, w skład którego wchodziło: wojewoda mazowiecki Piotr Goryński, starosta rawski Jan Gamrat, chorąży kaliski Stefan Grudziński oraz Mikołaj Rey¹⁰. Na audiencji w dniu 10 maja 1542 r. na zamku wileńskim w imieniu króla podkanclerzy Samuel Maciejowski udzielił im odpowiedzi, w której król odparł zarzut niewykonywania praw; część propozycji zaaprobował, udzielając im swej sankcji, większość jednak postulatów odłożył do następnego sejmiku¹¹.

Dorobek ustawodawczy sejmu piotrkowskiego z 1542 r., w VL całkowicie pominięty, stanowią następujące akty prawne:

I. *Litterae Maiestatis Regiae occasione proclamationis viae in Slesiam* (dekret królewski z 9 maja 1542 r., zakazujący Polakom podejmowania służby wojskowej za granicą, zakazujący obiegu monety świdnickiej oraz zamykający drogi handlowe ze Śląskiem i Węgrami)¹².

II. *Litterae universales publicarum contributionum in conventu Piotrkowiensi generali pro dominica Reminiscere indicto, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo decretarum*, wystawione w Wilnie 17 maja 1542 r.¹³.

III. *Litterae universales ducillorum* z tej samej daty¹⁴.

¹⁰ Zob. A. Dembińska, *Zygmunt I*, s. 212.

¹¹ Tekst odpowiedzi w MK LL 11, k. 1-9, a także w B. Jagiell., ms. 6561, s. 66-77. Treść omawia A. Dembińska, *Zygmunt I*, s. 213-215.

¹² Tekst tego dekretu zachował się w mandacie królewskim, znajdującym się w AGAD, Księgach grodzkich sieradzkich, t. 19, k. 429v., i stamtąd został skopiowany przez Irenę Dwornicką. Por. też MRPS, cz. IV, vol. 3, nr 20783, s. 178.

¹³ Tekst uniwersału poborowego zachował się w przekazie MK2, t. 63, k. 130-136, oraz we współczesnym druku urzędowym (zob. M. Cytowska, *Bibliografia*, nr 63, s. 78). Za podstawę wydania przyjęto wersję oryginalnego druku urzędowego, według egzemplarza z B. Kórn. (Cim. F. 4153), noszącego ślady pieczęci kanclerskiej. Odmianki z MK zaznaczono w przypisach.

¹⁴ Tekst uniwersału czopowego, który stanowi podstawę niniejszego wydania, zachował się jedynie w formie wpisu w MK2, t. 63, k. 136v-138. Por. też: MRPS, cz. IV, vol. 3, nr 20800, s. 178.